

Гетманцев Максим Олександрович,
*к.ю.н., с.н.с. Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО ЗА ПРОЕКТАМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ КОДЕКСІВ

Усі процесуальні галузі права нашої держави – надзвичайно складні та динамічні утворення, які, залучаючи міжнародний досвід та провідні технологічні досягнення, стрімко розвиваються й запроваджують кардинально нові форми відправлення правосуддя. Лише за останні кілька років вітчизняне судочинство зазнало докорінного реформування, в результаті якого не лише вдосконалені діючі інститути цивільного процесуального права, господарського процесуального права, кримінального процесуального права та адміністратив-

ного процесу, але втілені в життя й успішно функціонують нові моделі процесуальної взаємодії суду та інших суб'єктів процесу. Відтепер кожен учасник процесуальних правовідносин має можливість одержувати повістки через текстові SMS-повідомлення, а також брати участь у судовому засіданні у режимі відеоконференції.

Відбувається поступовий відхід від застарілих систем судочинства, що відстають від світового технологічного розвитку. На сьогодні проводяться спроби втілити досвід закордонних країн, перейшовши від паперового судочинства до – електронного. Основною метою електронної системи – надати змогу надсилати до будь-якого суду країни підписані ЕЦП документи (електронний цифровий підпис – вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа) [1]. Взагалом, електронний суд дасть можливість спростити взаємодію між громадянами й судами (наприклад, у США успішно функціонує електронна судова система з вільним доступом – PACER. За допомогою цієї системи можна отримувати інформацію про судовий документ, ознайомлюватися з реєстром прийнятих заяв, вивчати перебіг розгляду справи та історію ухвалених рішень, а також переглядати календар призначених засідань. Для подання документів до судів використовується додаток CM/ECF3 у вигляді особистого кабінету, доступ до якого надається за виданим державою паролем, а всі документи мають бути надіслані в pdf-форматі) [2]. Електронна система судочинства надає певні переваги для судової системи: економія часу суддів та інших учасників процесу; економія матеріальних витрат судів пов'язаних з витратами на надсилання документів учасникам процесу; подання до суду позовних заяв та інших документів в електронному вигляді з використанням електронного підпису; можливість надання онлайн-консультацій та ін.

Варто зазначити що концептуально такий стан справ цілком відповідає всесвітньо визнаним міжнародним стандартам. Тим більше,

що Комітет міністрів Ради Європи у своїй рекомендації № R (84)5 від 28.02.1984 року у принципі № 9 закріпив наступне: «Судові органи повинні мати у своєму розпорядженні найсучасніші технічні засоби для того, щоб вони могли здійснювати правосуддя найбільш ефективним способом, зокрема шляхом полегшення доступу до різноманітних джерел права, а також шляхом прискорення відправлення правосуддя» [3].

У запропонованому законопроекті передбачається здійснення судочинства із застосуванням інформаційних технологій, зокрема запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка має забезпечувати обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції (статті 6, 14, 43, 223, 328 нової редакції ГПК; 14, 44, 248 нової редакції ЦПК; 18, 229 нової редакції КАСУ).

Інформаційне забезпечення судочинства, за словами Н. І. Логінової та О. Г. Трофименкова, має на меті надати судді у відповідному режимі роботи структуровану систему даних і знань стосовно кожної конкретної справи, зокрема: законодавчі та відомчі нормативно-правові акти, статистичні дані про розгляд справ у судах, матеріали узагальнення судової практики, інформаційні ресурси центральних органів державної влади, органів внутрішніх справ України, прокуратури та інших інституцій, а також інформацію, що стосується міжнародного права [4, с. 473]. Серед очевидних переваг автоматизації процесу документообігу судових органів слід, насамперед, виділити зменшення витрат на обробку паперових носіїв інформації, звільнення штатних одиниць, які займалися такого роду діяльністю, а також підвищення якості правозастосовних рішень суду (судді) за рахунок оптимізації процедур пошуку, обробки та надання потрібної учасникові судового процесу інформації.

Відомо, що нині діюча автоматизована система документообігу була запроваджена у судово-процесуальну реальність нашої держави порівняно недавно різними нормативно-правовими актами, зокрема: 1) стаття 15¹ була включена до тексту КАС України Законом

України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» № 1475-VI від 05.06.2009 р.; 2) цим же законом № № 1475-VI було доповнено ГПК України статтею 21; 3) стаття 11¹ доповнила ЦПК України, в силу припису п. 3.6. перехідних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 2453-VI від 07.07.2010 року; 4) і лиш новий Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651- VI від 13.04.2012 року первинно містив відповідну норму про автоматизовану систему документообігу суду (див. ст. 35 КПК України).

Водночас, незважаючи на порівняно нещодавнє оновлення основних принципів функціонування автоматизованої системи документообігу, і теоретики, і практики правозастосування наголошують на системних недоліках у цій сфері. Зокрема, В. О. Смірнова та М. М. Пархоменко виділяють наступні проблеми у діяльності існуючої в українських судах автоматизованої системи документообігу, а саме: автоматизована система документообігу в апеляційних адміністративних судах періодично дає збої, що призводить до понад півмільйона не зареєстрованих справ та їх нерівномірний розподіл; відсутності у деяких судів електронного цифрового підпису, через що вони не можуть направляти рішення до реєстру; неможливість списати непридатну техніку, яка давним-давно вийшла з ладу, з чого випливає неможливість її оновити; недостатнє розуміння користувачами системи електронного документообігу в органах державної влади основних задач, які повинен вирішувати електронний документообіг, та психологічна неготовність працівників до використання нових інформаційних технологій; низький рівень комп'ютерної грамотності суспільства, що ускладнює перехід на електронний документообіг у взаємодії між державними установами і громадянами [5, с. 159].

Беручи до уваги проекти ЦПК, ГПК та КАС України, щодо створення Електронного судочинства, варто погодитися з висновком головного науково-експертного управління Апарату ВР, який виділяє наступні недоліки: 1) Це брак коштів. Відсутність належного фінансування судової системи взагалі і видатків на інформатизацію зокре-

ма призводить до неспроможності задоволення потреб усіх охочих у користуванні певними сервісами внаслідок недостатності потужностей відповідних програмно-апаратних комплексів та недостатності спеціалістів для їх обслуговування; 2) Відсутність єдиних стандартів щодо інформаційного контенту, котрим мають відповідати відповідні судові інформаційні ресурси, електронні сервіси, та відсутність стимулів щодо їх покращення; 3) Відсутність єдиної уніфікованої інформаційної платформи для спілкування учасників процесу з судом та з іншими державними органами; 4) Процедура електронного правосуддя не відповідає гласності та відкритості судового процесу як основним засадам судочинства; 5) Вбачається сумнівним термін набуття чинності поданим законопроектом. Адже впровадження його новел на загальнодержавному рівні буде можливим лише за умови подолання «цифрової нерівності». При цьому, у супровідних документах до проекту Закону ігнорується питання фінансових витрат, пов'язаних з процесом дематеріалізації судової процедури, порушуючи тим самим вимоги частини першої статті 91 Регламенту Верховної Ради України; 6) На думку Головного управління, питання визначення Адміністратора інформаційно-телекомунікаційної системи, а також питання вимог щодо безпеки відповідних баз даних та їх надійності, мали б вирішуватись не на підзаконному нормативно-правовому рівні (як це передбачено в законопроекті), а на рівні Закону [6].

Впровадження системи «Електронного суду» є дещо поспішним, проте крім недоліків має свої переваги, а саме: дотримання процесуальних строків, зниження часових і грошових витрат сторін по доставці документів до суду, підвищення зручності і швидкості обробки документів.

Таким чином, можемо констатувати, що й оптимізація та вдосконалення автоматизованої системи документообігу суду (у форматі перетворення її на єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему) спроможне об'єктивно покращити використання цих засобів, що забезпечують реалізацію покладених на суд повноважень, і водночас, сприятиме полегшенню доступу до правосуддя за допомогою автоматизованих шаблонів процесуальних документів та правозастосовних актів, раціоналізація котрих детермінує сам процес відправлення правосуддя у різних категоріях справ.

Література:

1. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 року № 852-IV [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.
2. Трут Д. Переваги електронного судочинства. Ідемо в ногу з часом! [Електронний ресурс] / Дмитро Трут // ЮРИСТ&ЗАКОН. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009834.
3. Рекомендація № R (84)5 Комітету міністрів Ради Європи стосовно принципів цивільного судочинства, направлених на вдосконалення судової системи [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_126.
4. Логінова Н. І., Трофименко О. Г. Деякі аспекти інформатизації в системі судочинства / Н. І. Логінова, О. Г. Трофименко // Митна справа. – № 2 (86). – 2013. – С. 472–477.
5. Смірнова В. О., Пархоменко М. М. Проблеми впровадження «електронного суду» в Україні / В. О. Смірнова, М. М. Пархоменко // Філософсько-педагогічні аспекти формування свідомості технічної інтелігенції: Матеріали регіональної науково-практичної конференції (15 березня 2012р.) – Красноармійськ, КП ДонНТУ, 2012. – С. 156–160.
6. У ВР знайшли 6 причин не поспішати зі створенням електронного суду [Електронний ресурс] // Закон і Бізнес. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://zib.com.ua/ua/print/129277u_vr_znayshli_6_prichin_ne_pospishati_zi_stvorenyyam_elektro.html.